

ingediend op **1785** (2022-2023) – Nr. 1
7 juli 2023 (2022-2023)

Voorstel van resolutie

van Manuela Van Werde, Joke Schauvliege, Jean-Jacques De Gucht,
Cathy Coudyser, Karin Brouwers en Inez De Coninck

over historische kasteeltuinen en -parken

TOELICHTING

1. Inleiding

De Vlaamse overheid is eigenaar van een aantal kastelen, kasteelparken en tuinen. De bevoegdheid daarover is verspreid over verschillende agentschappen. Met dit voorstel van resolutie willen de indieners de doelstellingen van erfgoed, toerisme, natuur en cultuur, en het beheer van die domeinen stroomlijnen. Het doel is om een positieve dialoog op te starten tussen de verschillende partners over het realiseren van een gefundeerd transversaal beheer van die Vlaamse domeinen, alsook de toeristische exploitatie ervan.

2. Context

De vele kastelen en burchten zijn relictten van de rijke geschiedenis van Vlaanderen. Ze maken zowel op militair, politiek als cultureel vlak deel uit van het Vlaamse onroerend erfgoed.

Kastelen en burchten hebben in de loop van de geschiedenis verschillende functies gehad. Oorspronkelijk waren ze bedoeld voor de stationering van troepen en als schuilplaats in tijden van nood. In de vroege middeleeuwen werden ze een soort van versterkte woonplaats voor edellieden. In de late middeleeuwen veranderden sommige kastelen in onbewoonde forten; andere werden omgebouwd tot residentiële hoven. Het militaire aspect verdween uiteindelijk bij de meeste kastelen, ten voordele van het wooncomfort.

Rond zo'n residentieel hof werd een uitgebreid kasteelpark of een kasteeltuin aangelegd. Initieel dienden de tuinen voor de voedselvoorziening van het kasteel. Sommige groeiden verder uit tot prestigeprojecten door de verregaande specialisering van de tuinbouwers. De kasteeltuin van Gaasbeek is daarvan het summum, de leifruitteelt wordt er opnieuw tot edele kunst verheven dankzij de traditionele snoeitechnieken.

Kasteeltuinen en -parken zijn door mensen geconcipieerd en aangelegd: het is gecultiveerde natuur. Daarin ligt ook hun kracht, hun uitstraling en hun erfgoedwaarde. Het grootste gedeelte van zo'n domein bestaat uit levend materiaal. Eigen aan levend materiaal is dat het verandert: bomen en planten sterven af, breiden zich uit en vermeerderen. Als de mens niet ingrijpt, verandert dus ook de aanleg, het oorspronkelijke ontwerp van het domein. Intensief beheer is dus cruciaal: grasoppervlakten maaien, hagen snoeien, dreven onderhouden, zichtassen vrijhouden enzovoort. Ook objecten zoals beelden of bruggetjes in tuinen en parken zijn continu aan weer en wind blootgesteld en vragen onderhoud.

Een deel van de kastelen en kasteeldomeinen in Vlaanderen is in private handen. Een ander deel is in het beheer van een lokale overheid. Ook de Vlaamse overheid is eigenaar en beheerder van een aantal domeinen. Recent werd nog een aantal domeinen toegevoegd aan het patrimonium. Dit voorstel van resolutie focust op de kastelen en domeinen in handen van de Vlaamse overheid.

3. Bestaande situatie en probleemstelling

De huidige kastelen, parken en domeinen zijn verspreid over verschillende stakeholders, namelijk Toerisme Vlaanderen, het Agentschap voor Natuur en Bos en Herita vzw. Het Departement Cultuur, Jeugd en Media is eigenaar van het Kasteel van Gaasbeek, maar de erfgoedtuin wordt beheerd door het Agentschap voor Natuur en Bos. Daardoor is het moeilijk om het generieke beheer af te stemmen op tuinen en parken met erfgoedwaarde. Dat voor het Agentschap voor Natuur en Bos natuurbeheer een prioriteit is, gaat vaak ten koste van de erfgoedwaarden.

Verspreiding over verschillende stakeholders

Toerisme Vlaanderen

Toerisme Vlaanderen heeft zelf drie kastelen in zijn bezit¹, namelijk het kasteel van Leut (Limburg), het Rubenskasteel (Vlaams-Brabant) en het kasteel van Poeke (Oost-Vlaanderen). Het is belangrijk om te vermelden dat die kasteelsites de komende jaren een herbestemming krijgen en momenteel dan ook maar gedeeltematig voor het grote publiek toegankelijk zijn:

- het kasteel Vilain XIII in Leut:
erfgoedkarakter: residentie van de bekende politicus Charles-Ghislain Vilain XIII. Kenmerk van het kasteel zijn de verschillende zichtbare bouwfases en de idyllische ligging aan de Maas. Grootte: 35 hectare;
- het Rubenskasteel in Zemst:
erfgoedkarakter: Rubens bracht er de laatste jaren van zijn leven door en legde het kasteel ook tweemaal vast op doek. Grootte: 4 hectare;
- het kasteel van Poeke:
erfgoedkarakter: het kasteeldomein is een beschermd landschap, het roze kasteel in eclectische stijl is een beschermd monument dat aan een grondige renovatie toe is. Grootte: 56 hectare.

Herita vzw

Herita vzw beheert de volgende domeinen²:

- het kasteel van Heers;
- het kasteel van Beauvoorde in Wulveringem;
- het kasteel van Laarne;
- het kasteel van Horst in Sint-Pieters-Rode;
- de abdijsite van Herkenrode.

Het voorbeeldig beheren en ontsluiten van de sites in portfolio zijn kerntaken van Herita vzw, nog meer nu de organisatie de ambitie heeft om fors door te groeien, met een focus op het aanleggen en beheren van een verruimde Vlaamse erfgoedportefeuille. De kasteeldomeinen van Beauvoorde en Horst en de abdijsite van Herkenrode zijn al het voorwerp van onroerenderfgoedbeheerplannen.

Agentschap voor Natuur en Bos

Het gros van de parken en kasteeldomeinen van de Vlaamse overheid wordt beheerd door het Agentschap voor Natuur en Bos. De focus van het agentschap ligt voornamelijk op de ontwikkeling en instandhouding van natuur- en bosgebieden in Vlaanderen. Dat vertaalt zich in de beleidsplannen van de Vlaamse Regering om onder meer 4000 hectare bijkomend bos te realiseren, en nationale parken en landschapsparken – dat zijn grote entiteiten natuur- en bosgebieden – te ontwikkelen. Ook een deel van die parken en tuinen heeft een belangrijke erfgoedwaarde.³

¹ *Schriftelijke vragen* VI.Parl. 2022-23, nr. 490 van Manuela Van Werde aan minister Zuhal Demir (<https://docs.vlaamsparlement.be/pfile?id=1937803>).

² *Schriftelijke vragen* VI.Parl. 2022-23, nr. 218 van Manuela Van Werde aan minister Matthias Diependaele (<https://docs.vlaamsparlement.be/pfile?id=1937521>).

³ *Schriftelijke vragen* VI.Parl. 2022-23, nr. 490 van Manuela Van Werde aan minister Zuhal Demir (<https://docs.vlaamsparlement.be/pfile?id=1937803>).

Naam	Provincie	Grootte (hectare)	Erfgoedkarakter	Noodzakelijk aantal vte's ⁴	Aantal vte's ⁵	Aantal bezoekers per jaar
Gaasbeek	Vlaams-Brabant	49,55	ja	6	3,6	133.000
Groenenberg	Vlaams-Brabant	45,55	nee	4	2	100.000
Coloma	Vlaams-Brabant	15	nee	5	3	50.000
Ter Rijst	Vlaams-Brabant	100	ja	2	1	15.000
Vordenstein	Antwerpen	110	ja	5		100.000
Park Tervuren	Vlaams-Brabant	147	ja	4	1	> 2 miljoen
Boesdaalpark	Vlaams-Brabant	4,8	ja	0,5	0,05	7.500
Park Frankveld	Vlaams-Brabant	9,9	nee	0,5	0,15	25.000
Park Schaveys	Vlaams-Brabant	54	nee	1	0,15	50.000
Arboretum Groenendaal	Vlaams-Brabant	10	ja	1	0,1	70.000
Arboretum Heverlee	Vlaams-Brabant	7	nee	0,5	0,05	25.000

Figuur: Overzicht van de Vlaamse parken en tuinen met erfgoedwaarde in het beheer van ANB.

4. Erfgoedwaarden bedreigd

Het onderhouden van kasteelparken en -tuinen is voor het Agentschap voor Natuur en Bos geen beleidsprioriteit. De zorg en de continuïteit van dat groene erfgoed wordt niet meer beschouwd als een kerntaak, waardoor het erfgoed verwaarloosd wordt. Het cultiveren en onderhouden van parken en tuinen is immers beheerintensief. Dat komt niet overeen met de huidige tendens bij het Agentschap voor Natuur en Bos om te werken aan onderhoudsarme natuurparken.

Maar zoals hierboven al is aangegeven, is net dat intensieve onderhoud noodzakelijk om de erfgoedwaarden van die groengebieden te bewaren. Gecultiveerde natuur vereist kennis, kunde, techniek en wetenschap. De kracht van die parken en tuinen, hun uitstraling en hun erfgoedwaarde liggen in het specifieke onderhoud van dat levend materiaal. Het unieke karakter van een historische tuin of een historisch park heeft uiteraard een grote impact op het toeristisch potentieel. Hoe unieker en hoe beter onderhouden, hoe meer bezoekers er kunnen worden verwacht.

Het thema van de kasteelparken en -tuinen kreeg recent aandacht in het nieuw opgestarte onroenderfgoedrichtplan historische landgoederen.⁶ In dat plan gaat het niet alleen over de kasteeldomeinen zelf, maar ook over de omliggende bossen, landbouwgronden en open natuur. Samen met de eigenaren van de domeinen wordt zo op zoek gegaan naar oplossingen voor de vele uitdagingen waar dat

⁴ Noodzakelijk aantal vte's: strikt noodzakelijke personeelsbezetting, op basis van de toestand van vijftien jaar geleden.

⁵ Aantal vte's: huidige, ontoereikende personeelsbezetting.

⁶ <https://www.onroenderfgoed.be/nieuws/een-visie-voor-historische-landgoederen>

erfgoed mee te kampen heeft. Verschillende diensten van de Vlaamse overheid werken daarvoor samen met een aantal private organisaties, wat de geïntegreerde aanpak voor dat erfgoed verder kan stimuleren. Het plan wil op termijn oplossingen aanreiken die relevant zijn voor alle landgoederen in Vlaanderen.

Die integrale visie wordt gestimuleerd door de mogelijkheid om een geïntegreerd beheerplan op te maken.⁷ Een uitgewerkt beheerplan voor erfgoed helpt om de prioriteiten te bepalen, tijd en middelen te verdelen en te zorgen voor continuïteit in het onderhoud. Het is het draaiboek voor het effectieve beheer en het behoud van het onroerend erfgoed. Beheerplannen bestaan niet alleen voor erfgoed, maar ook voor natuur. Het decreet van 21 oktober 1997 betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu⁸ heeft het natuurbeheerplan geïntroduceerd. Daarin wordt beschreven hoe de natuurbeheerdoelstellingen voor een gebied zullen worden gerealiseerd.

Als voor een bepaald domein naast een natuurbeheerplan ook een beheerplan voor beschermd onroerend erfgoed of voor een erfgoedlandschap wordt opgemaakt, worden de beheerdoelstellingen voor natuur én onroerend erfgoed geïntegreerd in één plan. Dat geïntegreerde beheerplan is in het leven geroepen om tegenstrijdigheden tussen de verschillende plannen te vermijden. Het zorgt voor een betere afstemming tussen de onroerenderfgoedzorg, het natuurbehoud en het bosbeheer. Een geïntegreerd beheerplan heeft betrekking op zowel het Agentschap voor Natuur en Bos als op het agentschap Onroerend Erfgoed. Een goedgekeurd geïntegreerd beheerplan is geldig voor een periode van 24 jaar.

5. Toekomstvisie

Het agentschap Onroerend Erfgoed stelde in 2020 de resultaten voor van een draagvlakonderzoek.⁹ Daaruit blijkt dat de betrokkenheid bij onroerend erfgoed in Vlaanderen groot is. De Vlaming vindt dat zijn erfgoed behouden moet blijven en geeft daarbij aan dat burchten, kastelen en landhuizen op de eerste plaats komen. Vlaanderen kan prat gaan op zijn vele kastelen maar ook op de indrukwekkende tuinen met collecties van zeldzame planten en bloemen en weelderig aangelegde parken waarmee ze zijn omgeven. De combinatie van bouwkundig, cultureel en landschappelijk erfgoed maakt het tot unieke plekken. Door de coronacrisis hebben velen de waarde van de natuur in hun buurt herontdekt. De tijd lijkt rijp om aan dat groen verder betekenis te geven en het in de kijker te zetten. De Vlaamse overheid kan aan de hand van de sites in eigen beheer een voorbeeld stellen. Essentieel is een doordachte en geïntegreerde visie, in combinatie met een aangepast en intensief beheer voor kasteeldomeinen, -tuinen en -parken.

De beleidsnota Toerisme 2019-2024¹⁰ spreekt de ambitie uit om een Vlaanderenbreed netwerk uit te bouwen van historische kastelen- en tuinsites. De historische parken en tuinen, het erfgoed en de erfgoedsites passen in de visie om van Vlaanderen een bloeiende, innovatieve, inspirerende en kwaliteitsvolle erfgoed- en reisbestemming te maken voor binnen- en buitenlandse bezoekers. Het succes van zo'n netwerk hangt natuurlijk samen met de kwaliteit van de individuele sites. Voor de (kasteel)tuinen betekent dat: de natuurlijke rijkdom en de historische authenticiteit van die parken herstellen of bewaren én streven naar een aangepast en intensief onderhoud. Tegelijk hebben de parken een onverbrekelijke relatie met het gebouwde erfgoed. Een integrale visie en dito beheer is dan ook aangewezen om de sites een nationale en internationale uitstraling te geven.

⁷ <https://www.onroenderfgoed.be/een-beheersplan-opstellen>

⁸ <https://codex.vlaanderen.be/Portals/Codex/documenten/1005915.html>

⁹ <https://www.onroenderfgoed.be/publicaties/hoegroot-het-draagvlak-voor-onroerend-erfgoed-vlaanderen>

¹⁰ *Parl. St.* VI. Parl. 2019-20, nr. 136/1 (<https://www.vlaanderen.be/publicaties/beleidsnota-2019-2024-toerisme>)

Die rijkdom aan kastelen, kasteelparken en -tuinen in handen van de Vlaamse overheid biedt opportuniteiten. Een Vlaanderenbreed netwerk kan ertoe bijdragen dat die domeinen niet alleen gestroomlijnd beheerd worden, maar ook verder toeristisch worden ontsloten. Een voorwaarde is dat de erfgoedwaarde en culturele waarde ervan centraal staan. Adequaate beheer van die domeinen is dan ook van primordiaal belang en verdient de nodige middelen. De verschillende partners – Herita vzw, Toerisme Vlaanderen, het Agentschap voor Natuur en Bos, het agentschap Onroerend Erfgoed én het Departement Cultuur, Jeugd en Media – moeten samenwerken met als doel een optimale ontwikkeling en een gespecialiseerd dagelijks beheer te garanderen.

Manuela VAN WERDE
Joke SCHAUVLIEGE
Jean-Jacques DE GUCHT
Cathy COUDYSER
Karin BROUWERS
Inez DE CONINCK

VOORSTEL VAN RESOLUTIE

Het Vlaams Parlement,

- gelet op:
  - 1° de beleidsnota Onroerend Erfgoed 2019-2024 van minister Matthias Diependaele, waarin vermeld wordt dat kerken en kastelen voor bijzondere uitdagingen staan (*Parl.St.* VI.Parl. 2019-20, nr. 139/1);
  - 2° de beleidsnota Toerisme 2019-2024 van minister Zuhail Demir, waarin de doelstelling is opgenomen om tegen 2030 een Vlaanderenbreed netwerk uit te bouwen van sterke kasteelsites en -tuinen die internationale uitstraling hebben (*Parl.St.* VI.Parl. 2019-20, nr. 136/1);
  - 3° de beleidsvisie met betrekking tot cultuur, waarbij erfgoedzorg centraal wordt geplaatst en een internationale cultureelerfgoedwerking gestimuleerd wordt;
  - 4° het feit dat de Vlaamse overheid een aantal toonaangevende kasteeldomeinen in bezit of in beheer heeft;
  - 5° de tendens op het terrein bij het Agentschap voor Natuur en Bos om beheerintensieve projecten af te stoten of in te perken, met negatieve gevolgen voor het horticulturele beheer en bijgevolg voor de erfgoedwaarde ervan (*Schriftelijke vragen* VI.Parl. 2022-23, nr. 490 van Manuela Van Werde aan minister Zuhail Demir);
  - 6° de opstart van een relatief nieuw instrument, namelijk het onroerenderfgoedrichtplan historische landgoederen;
  - 7° de lopende gesprekken tussen Toerisme Vlaanderen, het Agentschap voor Natuur en Bos en het agentschap Onroerend Erfgoed om het beheer van die parken en domeinen te optimaliseren (*Vragen om uitleg* VI.Parl. 2022-23, nr. 2334);
  - 8° de groeiende expertise van organisaties als Herita vzw en Kempens Landschap op het vlak van bouwkundig erfgoed en het beheer van historische parken en tuinen;
  - 9° de noodzaak om de praktijkkennis over het beheer van historische parken en tuinen die bouwkundig erfgoed omgeven, verder uit te bouwen, waarbij steeds naar een evenwicht gezocht wordt tussen erfgoed, cultuur, natuur, recreatie en eventueel landbouw;
- vraagt aan de Vlaamse Regering om:
  - 1° de kasteeltuinen en parken die in het beheer zijn van de Vlaamse overheid en van andere erfgoedorganisaties als voorbeeld uit te dragen;
  - 2° het huidige beheer van de tuinen en parken die in het beheer zijn van de Vlaamse overheid, te evalueren;
  - 3° de erfgoedwaarden van de verschillende types groen erfgoed te erkennen en werk te maken van een afgestemd beheer van die tuinen en parken;
  - 4° een positieve dialoog op te starten met de betrokken partners en een geïntegreerde visie uit te werken voor het transversale beheer van de kasteeldomeinen in handen van de Vlaamse overheid, waarbij erfgoed, cultuur, natuur, toerisme en eventueel landbouw als evenwaardige partners worden betrokken;

-
- 5° te onderzoeken welke kasteelsites en -tuinen mee opgenomen en verder ontwikkeld kunnen worden in de ambitie van een Vlaanderenbreed netwerk, en welke tuinen daarin een voortrekkersrol kunnen spelen;
- 6° de overdracht van bepaalde domeinen tussen de partners mogelijk te maken om die doelstellingen te realiseren.

Manuela VAN WERDE
Joke SCHAUVLIEGE
Jean-Jacques DE GUCHT
Cathy COUDYSER
Karin BROUWERS
Inez DE CONINCK